

Методика формування іншомовної компетентності у читанні

У статті розглядаються питання, що стосуються загальної характеристики іншомовної компетентності у читанні, цілей її формування в учнів початкової, основної і старшої школи. Виокремлено складники компетентності у читанні: вміння, навички, знання і комунікативні здібності. Обґрунтовано етапи формування компетентності у читанні. Визначено вправи, засоби формування іншомовної компетентності у читанні та способи контролю рівня її сформованості.

Ключові слова: іншомовна компетентність у читанні, навички, вміння, знання, комунікативна здібність, етапи, вправи, засоби, контроль.

Борецкая А.Э. Методика формирования иноязычной компетентности в чтении

В статье рассматриваются вопросы, касающиеся общей характеристики иноязычной читательской компетентности, целей ее формирования у учеников начальной, основной и старшей школы. Названы составные компетентности в чтении: умения, навыки, знания и коммуникативные способности. Обоснованы этапы формирования иноязычной читательской компетентности. Определены упражнения, средства формирования иноязычной компетентности в чтении и способы контроля уровня ее сформированности.

Ключевые слова: иноязычная компетентность в чтении, навыки, умения, знания, коммуникативные способности, этапы, упражнения, средства, контроль.

Boretska G. Foreign Reading Comprehension Competence Formation

The article deals with the problem of the foreign languages reading comprehension formation. The general characteristics of competence in foreign language reading comprehension are given. The aims of its formation at school are defined. The components of reading comprehension competence are named: skills, habits, knowledge and communicative ability. Stages of reading comprehension competence formation are given. Exercises, means and the issue of the assessment of foreign languages reading comprehension competence are specified.

Key words: foreign languages reading comprehension competence, skills, habits, knowledge, communicative ability, stages, exercises, means, assessment.

Актуальність проблеми формування іншомовної компетентності у читанні зумовлюється потребою її дослідження у контексті компетентнісного підходу: необхідно визначити структуру іншомовної компетентності у читанні, уточнити цілі її формування в початковій, основній і старшій школі, окреслити етапи формування іншомовної компетентності у читанні,

охарактеризувати засоби і способи контролю рівня її сформованості. Попри той факт, що методикою формування іншомовної компетентності у читанні займалося багато вчених (М.З. Біболетова, Й.М. Берман, С.В. Гапонова, З.І. Кличникова, Є.В. Мусницька, К.І. Онищенко, В.В. Черниш ін.), проблема не може вважатися остаточно вирішеною, оскільки потребують уточнення характеристики іншомовної компетентності у читанні, цілі її формування в учнів загальноосвітньої середньої школи, етапи формування компетентності у читанні.

Відтак, **метою** статті є охарактеризувати методикою формування іншомовної компетентності у читанні з урахуванням сучасних умов і тенденцій.

Загальна характеристика компетентності у читанні

Читання — рецептивний вид мовленнєвої діяльності, спрямований на сприйняття і розуміння писемного тексту. Читання є складником комунікативної діяльності людини, оскільки забезпечує писемну форму спілкування.

Компетентність у читанні (КЧ) — це здатність читати автентичні тексти різних жанрів і видів із різним рівнем розуміння змісту в умовах опосередкованого спілкування. Складниками КЧ є **вміння, навички, знання, а також комунікативні здібності**, а саме — здібності до читання.

До **вмінь** КЧ відносяться *мовленнєві, навчальні, інтелектуальні, організаційні та компенсаційні* вміння.

Серед *мовленнєвих* **вмінь** читання виділяють:

- вміння знаходити у тексті основну інформацію і прогнозувати його зміст;
- вміння вибирати головні факти, не звертаючи уваги на другорядні;
- вміння вибірково розуміти необхідну інформацію прагматичних текстів в опорі на мовну здогадку, контекст;
- вміння ігнорувати невідомий мовний матеріал, несуттєвий для розуміння тощо.

Ефективність формування КЧ залежить від рівня сформованості в учнів *інтелектуальних* **вмінь**, як-то: ймовірного прогнозування, критичного оцінювання прочитаного, поєднання у процесі зорового сприймання мнемічної та логіко-сислової діяльності, класифікації й систематизації отриманої інформації тощо. Важливу роль при формуванні КЧ відіграють також *навчальні* **вміння**, зокрема використання електронних засобів навчання, та *організаційні* **вміння**, наприклад, самостійного учіння. *Компенсаційні* **вміння** читання, такі як використання мовної і контекстуальної здогадки для розуміння прочитаного, ігнорування невідомого мовного матеріалу, несуттєвого для розуміння, входять до складу мовленнєвих **вмінь** читання.

На розвиток умінь читання впливає рівень сформованості у школярів *мовленнєвих навичок*:

- *навичок техніки читання* окремих букв, буквосполучень, слів, речень;
- *лексичних навичок* розпізнавання графічних форм лексичних одиниць та їх безпосереднього розуміння;
- *граматичних навичок* розпізнавання при читанні граматичних форм і прогнозування синтаксичних структур.

Іншим складником КЧ є *декларативні та процедурні знання*. Прикладами декларативних знань служать *мовні знання* (графіки, лексичних одиниць, граматичних структур тощо) та *країнознавчі знання* (культури країни виучуваної іноземної мови (ІМ), зокрема фонові знання). До процедурних знань можна віднести соціокультурні знання, зокрема приклади мовленнєвої і немовленнєвої поведінки носіїв ІМ, описані у текстах.

До *комунікативних здібностей* читання відносяться: адекватна реакція читача на прочитане; вміння брати прочитане до уваги, застосовувати отримані у процесі читання відомості у реальних ситуаціях; задоволення своїх читацьких чи творчих інтересів; удосконалення умінь усного мовлення; пошук інформації за фахом і т.ін.

Основними *характеристиками читання* як виду мовленнєвої діяльності (МД) є такі:

1. За характером мовленнєвого спілкування читання, як і письмо, відноситься до писемних видів МД (на відміну від усних – говоріння та аудіювання).
2. За роллю у процесі спілкування читання (поряд з аудіюванням) є реактивним видом МД (на відміну від її ініціювальних видів – говоріння і письма).
3. За спрямованістю на прийом і видачу інформації читання (поряд з аудіюванням) є рецептивним видом МД (на відміну від продуктивних – говоріння і письма).
4. Форма перебігу читання – внутрішня, невиражена (на відміну від говоріння і письма, які актуалізуються у зовнішньому плані). Предметом читання є чужа думка, яка закодована в тексті і яку потрібно розпізнати.
5. Продуктом читання є умовивід, результатом – розуміння сприйнятого змісту і мовленнєва/немовленнєва поведінка читача, який може вербально відреагувати на прочитане, а можна запам'ятати прочитане до того часу, коли це йому знадобиться.

Психофізіологічними механізмами читання є *зорове сприйняття, внутрішнє промовляння, сегментування тексту, оперативна пам'ять, антиципація* (чи ймовірно прогнозування), *довготривала пам'ять, осмислення*. В реальній комунікації механізми читання функціонують майже синхронно.

Психофізіологічну основу читання складають операції *зорового сприйняття* тексту і його розуміння. При читанні інформація поступає до читача через зоровий канал, тому вирішальну роль виконують зорові відчуття,

які спричиняють дію внутрішнього моторного/мовленнєвого аналізатора. Завдяки цьому читання супроводжується *внутрішнім промовлянням*, яке стає повним, розгорнутим мовленням при читанні вголос. Людина, яка читає мовчки, про себе, неодмінно чує те, що вона читає, тому слухові відчуття також є обов'язковим елементом читання. Ці відчуття дають можливість контролювати правильність власного читання, проте вони не відіграють домінуючої ролі, а підпорядковуються названим вище відчуттям.

Подібно іншому виду рецептивної діяльності – аудіюванню, читання базується на розпізнаванні мовних одиниць письмового тексту. В залежності від міцності засвоєння мовного матеріалу та рівня сформованості механізмів зорового сприймання процес розпізнавання може здійснюватися швидко й безпосередньо, або в уповільненому темпі з елементами пригадування.

Із психологічної точки зору процес сприймання й розуміння тексту безпосередньо пов'язаний з *осмисленням і пам'яттю*. Сприймаючи текст, читач виділяє в ньому окремі ланки, які є для нього найбільш суттєвими, і синтезує ці ланки в єдине ціле. Пам'ять при цьому – оперативна і довготривала – допомагає мисленню.

Сприймання інформації та її осмислення зрілим читачем здійснюється одночасно. Ці складники процесу читання нерозривно пов'язані між собою: від якості сприймання залежить характер і рівень розуміння тексту, його повнота, глибина і точність.

Акт читання відбувається тоді, коли очі читача рухаються уздовж рядка, причому цей рух відбувається не плавно, а стрибкоподібно: зупинка (для фіксації сприйнятого) – стрибок – зупинка – стрибок. Досвідчений читач робить на рядку 4-6 зупинок тривалістю кожної з них 0,2 сек. Сума часу всіх зупинок очей складає час власне читання, на підставі якого встановлюється швидкість читання. Під час зупинок очей сприймається відрізок рядка, що включає більш ніж одне слово, хоча *умовною одиницею сприймання* у процесі читання вважається слово як мінімальна графічна одиниця, наділена певним значенням. Момент сприйняття слова завершується його розпізнаванням. Читець автоматично *співвідносить* графічне слово з конкретним значенням завдяки відтворенню його слухо-моторного образу, який зберігається у довготривалій пам'яті. Ось чому зорове сприйняття тексту завжди супроводжується *проговорюванням* у внутрішньому мовленні, яке у зрілого читача має згорнутий характер. Вважається, що для впізнавання слова достатньо сприйняти його загальну конфігурацію та 3-4 чітко видимі літери, а решта літер під час зупинки очей попадає в зону так званого бокового, периферійного зору.

Одночасно з поступальними рухами очей відбуваються і регресивні рухи, кількість яких залежить від рівня сформованості навичок читання, морфолого-синтаксичних труднощів тексту та ін. Регресивні рухи не переривають процес читання, тому що пам'ять утримує сприйняте раніше. Читач в момент регресії повертається

назад, щоб уточнити деякі деталі, переконатися у правильності розуміння прочитаного, точніше осмислити його. У процесі навчання читання необхідно домагатися, щоб кількість фіксацій та регресивних рухів очей була мінімальною, а їх тривалість короткочасною.

Усі ці процеси відбуваються одночасно, і сприйнятий текст зразу зазнає *сміслової переробки* на різних рівнях у такій послідовності: значення слова співвідноситься зі значеннями інших слів, встановлюється характер зв'язку між ними та контекстуальне значення; слова об'єднуються в синтагми, синтагми — в речення; речення об'єднуються в більші смислові утворення, а останні — в цілісний мовленнєвий твір. Звідси *мінімальною смисловою одиницею тексту вважають синтагму*, яка, крім лексичного значення, передає ще й певні смислові зв'язки.

Процес осмислення включає роботу пам'яті та різних розумових операцій, серед яких головними є порівняння та узагальнення, аналіз та синтез, абстрагування і конкретизація тощо.

Дія механізму **антиципації** (чи **ймовірного прогнозування**) полягає у тому, що читач ніби забігає наперед, буде гіпотези про те, що буде далі, прогнозує події. Таке прогнозування може відбуватися на різних рівнях мови і зумовлюється як мовними, так і смисловими факторами. До мовних факторів відносяться правила орфографії, граматики, сполучуваність лексичних одиниць, структура речення; до смислових — ситуативна інформація і контекст. Відповідно, розрізняють вербальне прогнозування і смислове. **Вербальне прогнозування** дозволяє на основі лінгвістичного досвіду, знань системи мови та правил мовленнєвого спілкування будувати гіпотези, які розповсюджуються на окремі слова, їх сполучення та на структуру речення. **Смислове прогнозування** уможливує передбачення (на основі власного досвіду та вже сприйнятої інформації) на рівні змісту того, що не було ще пред'явлено для сприйняття. Слід зазначити, що у процесі формування іншомовної КЧ механізм антиципації не створюється заново, а лише оснащується новими засобами ІМ у результаті виконання вправ.

Мотивом читання як комунікативної діяльності є спілкування, а **метою** — отримання необхідної інформації, причому робота з текстом може переслідувати різні цілі: іноді потрібно лише визначити, про що цей текст, в інших випадках важливо зрозуміти основну чи нову інформацію, замисел автора, підтекст. Той, хто читає, як правило, завжди прагне отримати інформацію найекономнішим способом, тому його читання відбувається в різному темпі і характеризується гнучкістю як ознакою зрілого читання.

Психологи виділяють декілька **рівнів розуміння** іншомовних текстів: 1) рівень фрагментарного розуміння; 2) рівень загального (глобального) розуміння; 3) рівень повного (детального) розуміння; 4) рівень критичного розуміння. Так, перший рівень включає сприймання у кожному абзаці тексту таких речень, котрі складають смислове ядро, а також визначення смислових віх та

синтаксичних зв'язків між реченнями. З другим рівнем пов'язують повне розуміння змісту тексту. Оцінка та розуміння емоційного забарвлення змісту досягаються на третьому рівні. Четвертий рівень розуміння включає узагальнення ідейно-тематичного змісту і його зв'язок із загальним напрямом твору.

Читання іншомовних текстів розвиває мислення учнів, допомагає усвідомити особливості системи іноземної мови і глибше зрозуміти особливості рідної. Інформація, яку отримує учень з іншомовних текстів, формує його світогляд, збагачує країнознавчими знаннями про історію, культуру, економіку, політику, побут країни, мову якої він вивчає. Велика розумова робота, котра виконується читачем з метою проникнення у зміст тексту, розвиває мовну здогадку та антиципацію, інтерес до оволодіння ІМ і самостійність у подоланні мовних та смислових труднощів.

На успішність формування КЧ впливають різноманітні фактори.

Фактори впливу на формування компетентності у читанні

Успішність формування КЧ залежить від різних факторів: індивідуально-вікових особливостей учнів, наявності або відсутності у них мотивів навчання у цілому і читання ІМ зокрема, розвитку уваги й інтересу, від рівня сформованості у школярів умінь застосовувати стратегії читання, вміння спиратися на попередній мовленнєвий досвід, на вміння використовувати досвід і мовленнєві вміння у рідній мові. Крім того, до факторів, що визначають успішність формування КЧ, відносяться лінгвістичні та дискурсивні характеристики іншомовних текстів, від умов навчання (наявність/відсутність ТЗН, використання опор різного характеру, ситуативності та проблемності вправ, організації занять з ІМ). Фактори, що впливають на успішність читання, можна об'єднати у такі групи: 1) умови сприйняття писемних текстів; 2) індивідуально-психологічні особливості самого читача; 3) мовні характеристики тексту.

Під **умовами сприйняття** писемних текстів маються на увазі час, відведений на читання; кількість пред'явлень тексту; обсяг тексту; наявність опор та орієнтирів. Обсяг текстів для читання регулюється вимогами чинної програми. Вибір часу для читання та кількості пред'явлень тексту залежить від мовленнєвого досвіду учнів, комунікативного завдання, способу перевірки прочитаного. Дворазове читання тексту вважається доцільним за умови наявності труднощів розуміння, а також при настанові на переказ тексту або його обговорення. Обов'язковою умовою читання тексту вдруге є постановка нового комунікативного завдання до читання. Опорами та орієнтирами при читанні можуть служити запитання до тексту, вибіркові тести, таблиці для заповнення, малюнки, схеми.

Вагому роль у процесі формування КЧ відіграють **індивідуально-психологічні особливості** самого читача. Так,

кмітливість учня, його вміння читати рідною мовою, розуміння теми тексту сприятиме оволодінню читанням уголос. При навчанні читання про себе важливими є вмотивованість читання, зорова чутливість, зорова пам'ять, ймовірне прогнозування, поле читання та увага читача. Успішність читання залежить від потреби учнів узнати щось нове, від наявності інтересу до теми повідомлення, від усвідомлення об'єктивної потреби вчитися, тобто від спрямованості на пізнавальну мотивацію цієї діяльності.

Успішність читання ІМ пов'язана з **особливостями** текстів, а саме:

- з орфографічною та графічною системами;
- з мовною формою тексту.

Вищезгадані фактори зумовлюють наявність ряду труднощів. Так, **мовні**, а саме, **лексичні та граматичні труднощі** текстів можуть спричиняти перешкоди для правильного розуміння змісту. Назвемо деякі з них:

- наявність багатозначних і конвертованих слів:
Англ. At last he became a proud owner of the thing that had real **springs** and a mattress.
- непрямий порядок слів (інверсія):
Англ. No sooner **had Miss Sophie** noticed her cousin Paul than a pleasant smile touched her lips.
- звороти з дієприкметниками та дієприслівниками:
Англ. The goods having been sold, Jim returned home immediately.
Why don't you have your dresses made at Macallan's?
- умовні безсполучникові речення:
Англ. Mr. Johnson decided to lock all the doors in the house, should any emergency arise;
- герундіальні звороти:
After having been informed of Mark's arrival, he went downstairs without delay;
- складні речення і конструкції:
Англ. Opening the drawing-room door noiselessly, he had stood watching the expression on her face, indifferent from any he knew, so much more open, so confiding, as though to her music she was giving a heart he had never seen. (J. Galsworthy. In Chancery).

У процесі формування КЧ іноземною мовою можуть виникнути і труднощі, пов'язані зі **змістом тексту**: розуміння предметного змісту (фактів); розуміння логіки викладу; розуміння загальної ідеї, мотивів, вчинків дійових осіб.

Належність тексту до певного жанру (науково-популярні, публіцистичні, художні, прагматичні) та наявність відповідних жанрових ознак зумовлюють нову групу труднощів, пов'язаних із **жанром тексту**.

Для кожного ступеня навчання ІМ і, відповідно, кожного класу конкретизовано цілі формування КЧ.

Цілі формування компетентності у читанні в учнів початкової, основної і старшої школи

У програмі з ІМ для загальноосвітніх навчальних закладів зазначено, що в учнів 1-го і 2-го класів формується КТЧ і частково починається формування КЧ. У 3-му класі продовжується робота з формування в учнів КТЧ та паралельно збільшується увага до навчання читання як виду мовленнєвої діяльності. Так, на кінець 3-го класу учні знають алфавіт та основні звуко-буквені зв'язки; читають уголос і про себе з повним розумінням короткі прості тексти, що містять мовний матеріал, засвоєний в усному мовленні; читають і розуміють нескладні короткі тексти, що містять мовний матеріал, засвоєний в усному мовленні; тексти, де значення незнайомих слів розкривається з опорою на ілюстративний матеріал. Мінімальний обсяг текстів для читання визначається у 150 друкованих знаків. По закінченні 4-го класу учні повинні читати вголос і про себе з повним розумінням короткі тексти, що містять мовний матеріал, засвоєний в усному мовленні; розуміти основний зміст різнопланових текстів, пов'язаних із повсякденним життям; читати й розуміти нескладні короткі тексти, де значення незнайомих слів розкривається на основі здогадки. Обсяг — не менше 300 друкованих знаків.

Учні, які закінчили 9-й клас, повинні навчитися читати (з повним розумінням) тексти, побудовані на знайомому мовному матеріалі; знаходити необхідну інформацію у текстах різнопланового характеру (значення незнайомих слів розкривається на основі здогадки, малюнка, схожості з рідною мовою, пояснень у коментарі); переглядати текст чи серію текстів з метою пошуку необхідної інформації. Обсяг прочитаного — не менше 800 друкованих знаків. Рівень сформованості КЧ на кінець 9-го класу має відповідати цільовому рівню володіння ІМ — рівню А2 згідно із Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти.

Випускники ЗНЗ повинні читати й розуміти тексти на сучасні теми про життя підлітків, газетні статті про події в світі та в нашій країні, розуміти висловлення побажань та почуттів в особистих листах, вміти знаходити й вилучати потрібну інформацію з описом подій в газетних/журнальних статтях та брошурах. Обсяг текстів для читання в 11-му класі — не менше 1900 друкованих одиниць. Згідно із Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти, учні **старшої школи** (10-11 класи) продовжують оволодіння КЧ з метою досягнення рівня В1 (рівень стандарту), рівня В1 (академічний рівень) чи рівня В2 (рівень філологічної профільної підготовки).

У процесі формування КЧ реалізуються також освітня, розвивальна й виховна цілі, які підпорядковуються практичній меті. **Освітня мета** передбачає набуття учнями різноманітних знань та отримання пізнавальної інформації з текстів, а також формування у школярів навчальних умінь і стратегій читання. **Розвивальна мета** передбачає розвиток у школярів когнітивних процесів, які беруть участь у читанні — уваги, слухового сприймання, різних видів зорової пам'яті, мислення, уяви. **Виховна мета** передбачає виховання в учнів культури читання, а також емоційно-цінніс-

ного ставлення до прочитаного. Цілі реалізуються комплексно, що сприяє різнобічному особистісно-діяльнісному розвитку школяра.

Формування КЧ передбачає навчання учнів різних його видів.

Види читання

В залежності від комунікативної мети, яка ставиться учителем на уроці, від характеру тексту використовуються такі **види читання**: 1) з розумінням основного змісту тексту (ознайомлювальне читання); 2) з метою пошуку необхідної інформації чи інформації, яка цікавить (переглядове читання); 3) з повним розумінням змісту тексту (вивчаюче читання).

Таблиця 1

Класифікація видів читання за комунікативними цілями (за С.К.Фоломкіною)

Вид читання	Мета	Ступінь розуміння	Швидкість читання (слів за хв.)
Ознайомлювальне	Розуміти основну інформацію	70-75%	180-190
Переглядове	Визначити тему	40-50%	400-500
Вивчаюче	Розуміти повну інформацію	100%	50-60

Читання з **розумінням основного змісту тексту (ознайомлювальне читання)** є найбільш розповсюдженим у всіх сферах життя і здійснюється на матеріалі автентичних текстів, які несуть інформацію про побут, традиції, культуру, історію країни, мова якої вивчається. Це читання про себе без вказівки на обов'язкове наступне використання здобутої інформації. **Особливостями** цього способу читання є високий темп ознайомлення з усім текстом, точність розуміння основного змісту і найбільш суттєвих деталей. Для досягнення цієї мети, за даними С.К.Фоломкіної, цілком достатньо розуміння 75% основного змісту за умови, якщо решта 25% не містить ключових положень, суттєвих для розуміння змісту всього тексту. Темп ознайомлювального читання для різних мов буде дещо різнитися: для англійської і французької мов — 180 слів/хв., для німецької — 150 слів/хв.

У процесі ознайомлювального читання переслідуються такі **комунікативні цілі**:

- визначити тему, яка висвітлюється у тексті, які проблеми в ньому розглядаються;
- що саме говорить у тексті у зв'язку з проблемою;
- виділити основну думку;
- вибрати головні факти, випускаючи другорядні;
- виразити своє ставлення до прочитаного.

Учні повинні зрозуміти основний зміст тексту, осмислити здобуту інформацію. Повнота розуміння повинна бути в межах 75%.

Для розвитку вмінь ознайомлювального читання **використовуються** досить великі за обсягом **тексти** (до однієї сторінки навіть на початковому ступені), легкі

для розуміння у мовному та змістовому відношенні, які містять 25-30% надлишкової, другорядної інформації. Спочатку тексти читаються у класі з метою формування в учнів навичок читання та розуміння тексту, потім ця робота здійснюється вдома, а в класі проводиться контроль розуміння прочитаного.

Мова текстів, призначених для одержання основної інформації, має бути нормативною, без діалектних особливостей, а зміст відповідати рівню мовної підготовки учнів, їх віковим характеристикам, життєвому досвіду та інтересам. За видами жанрів тексти можуть бути художніми, науково-популярними (статті з газет, журналів), а також прагматичними (програми телебачення, оголошення, афіші, меню, вивіски, телефонні довідники, плани міст, розклади руху транспорту і т. і.).

Читання з метою **пошуку необхідної інформації чи інформації, яка цікавить** (переглядове / вибіркоче читання), передбачає наявність уміння швидко переглянути ряд матеріалів (газет, журнальних статей, різноманітних програм та довідників, інших прагматичних матеріалів), для того щоб **знайти конкретну інформацію**, яка може бути задана вчителем або пов'язана з інтересами учня. Учень повинен швидко переглянути текст/ тексти (швидкість — 500 слів/хв.), знайти потрібну інформацію і сконцентрувати на ній свою увагу, намагаючись зрозуміти її повністю або основний зміст — залежно від конкретної комунікативної мети.

Для організації переглядового читання підбираються тематично пов'язані **тексти** (декілька оголошень, рецептів, програм телепередач, з яких слід вибрати ті, що відповідають заданим параметрам пошуку).

Читання з **повним (детальним) розумінням тексту** (вивчаюче читання) має своєю метою досягнення максимально повного й точного розуміння інформації тексту і критичного осмислення цієї інформації. Однією з цілей такого читання є формування в учнів умінь самостійно долати труднощі мовного та смислового характеру. Це **вдумливе читання**, яке здійснюється у повільному темпі — 50-60 слів/хв., а його об'єктом є "вивчення" не мовного матеріалу, а тієї інформації, що подається у тексті.

Читання в такому режимі вимагає цілеспрямованого аналізу змісту на основі мовних явищ і логічних зв'язків. Тому має місце велика кількість регресій, зумовлених необхідністю перечитування окремих частин тексту для досягнення якомога точнішого розуміння змісту. Матеріалом для вивчаючого читання служать пізнавальні тексти, що містять значущу для учнів інформацію та мовні і смислові труднощі.

У процесі роботи з текстом в режимі вивчаючого читання необхідно досягти таких **комунікативних цілей**:

- зрозуміти зміст прочитаного тексту з достатньою повністю і глибиною;
- порівняти здобуту інформацію зі своїм досвідом;
- оцінити інформацію, висловити свою думку про неї;
- передати почерпнуті з тексту відомості іншим (рідною мовою або в опорі на текст);
- прокоментувати окремі факти.

Тексти, на базі яких формуються вміння вивчаючого читання, за своїм змістом і тематикою повинні задовольняти пізнавально-комунікативні потреби та інтереси учнів. Це мають бути нескладні автентичні або адаптовані тексти різних жанрів: науково-популярні, публіцистичні, художні, а також тексти прагматичного характеру: інструкції, рецепти (переважно кулінарні та ін.). Важливо навчити учнів користуватися різними довідниками, лінгвокраїнознавчим коментарем, поясненнями, висновками.

Зазначимо, що обсяг текстів для вивчаючого читання має бути значно меншим, а зміст складнішим, ніж для ознайомлювального читання.

До текстів як навчального матеріалу для формування КЧ висуваються певні вимоги.

Вимоги до текстів для читання

Для формування умінь читання велике значення має характер текстів: їх зміст, інформативність, цікава фабула і т. і. Від якості текстового матеріалу залежить мотивація читацької діяльності учнів.

Зміст текстів визначає ставлення учнів до читання, а також можливості розв'язання тих освітніх і виховних завдань, які ставляться перед ІМ як навчальним предметом. З іншого боку, структурно-сміслові та мовні особливості текстів визначають характер самого процесу читання.

До іншомовних текстів для читання пред'являються певні **вимоги**, а саме:

- Пізнавальна цінність текстів, науковість їх змісту. Тексти мають будуватися на фактичному матеріалі про країну та її народ, мова якого вивчається, а також включати відомості з найрізноманітніших галузей людських знань (науково-популярні тексти).
- Відповідність змісту текстів віковим особливостям та інтересам учнів. Ці тексти повинні відповідати інтелектуальному рівню розвитку учнів, бути значущими для них, задовольняти їх емоційні та пізнавальні запити.
- Виховний та розвиваючий потенціал текстів. Такі тексти повинні сприяти формуванню морально-етичних якостей читача.
- Наявність різних форм мовлення: діалогічного мовлення і монологічного мовлення та різні типи текстів, що функціонують у ситуаціях реального спілкування.

Тексти для читання ІМ виконують цілу низку **функцій**, які сприяють успішному оволодінню цією мовою. В методиці виділяють кілька головних **функцій іншомовного тексту**:

- збагачення і розширення знань/досвіду учнів у різних сферах життя;
- тренування з метою засвоєння лексико-граматичного матеріалу та забезпечення учням вправління в читанні і використанні певного мовного матеріалу у відповідях на запитання вчителя, у процесі вільного переказу змісту чи в переказі, близькому до тексту;

- розвиток усного мовлення учнів на основі прочитаного тексту: переказ тексту своїми словами, драматизація окремих епізодів, придумування продовження фабули тексту або іншого початку, бесіда за окремими проблемами, які розкриваються в тексті, тощо;
- розвиток смислового сприйняття тексту — його розуміння. Завдання такого характеру спрямовані на перевірку розуміння окремих епізодів та всього тексту, знаходження різних смислових та формальних елементів, які полегшують процес розуміння, виконання вправ, котрі допомагають переборювати труднощі, що виникають на шляху розуміння тексту.

Для формування КЧ у ЗНЗ використовуються **автентичні, напівавтентичні та укладені (навчальні)** тексти. Перевагою автентичних текстів є те, що вони є зразками реальної комунікації. Типи автентичних текстів узагальнено у таблиці 2.

Таблиця 2

Типи автентичних текстів
(за Н.І.Гез, Н.Д.Гальсковою)

Художні	Прагматичні (регламентують повсякденне спілкування)	Публіцистичні
Пісні Казки Розповіді Новели Комікси Драматичні твори Загадки Вірші Сценарії П'єси	Телефонні розмови Рецепти, інструкції Етикетки Листи, телеграми Короткі біографії Факси Реклама Повідомлення Розклад Білет Програми передач	Короткі репортажі Статті (газетні) Науково- популярні статті Інтерв'ю

Легшими для навчання є напівавтентичні тексти, автентичні за своєю природою, але скорочені й модифіковані. Найлегшими є навчальні тексти, укладені авторами підручників з ІМ чи учителем, оскільки в них враховується мовленнєвий досвід конкретного вікового контингенту учнів, а також навчальні функції опору та орієнтирів.

Формування КЧ здійснюється поетапно.

Етапи формування компетентності у читанні

Формування КЧ передбачає набуття учнями знань, формування навичок та розвиток умінь читання, а також удосконалення психофізіологічних механізмів читання.

Набуття знань включає оволодіння мовними, країнознавчими й лінгвокраїнознавчими знаннями. Формування навичок читання (техніка читання, лексичні та граматичні) сприяє формуванню автоматизованих складників читання. Розвиток умінь читання уможливує розвиток здатності учня проникати до смислу тексту з різними рівнями його розуміння. Вдосконалення психофізіологічних механізмів читання має на меті розвиток конкретних характеристик мовлення, ймовірного прогнозування, розширення обсягу довготривалої й короткочасної пам'яті, зменшення часу внутрішнього промовляння.

У процесі навчання ІМ у ЗНЗ необхідно сформувати вміння читання на комунікативно достатньому рівні, з тим щоб учні могли розуміти: а) **основний зміст** нескладних автентичних текстів, б) досягти **повного розуміння** складніших за змістом і структурою текстів різних жанрів: суспільно-політичних, науково-популярних, художніх (адаптованих). Учнів потрібно навчити користуватися двомовними словниками та різними довідковими матеріалами. Досягнення цих цілей здійснюється поетапно. Так, **на першому етапі** основним завданням є розвиток навичок техніки читання уголос і про себе/мовчки і досягнення швидкості читання [2, с.5-7].

На другому етапі ставиться завдання навчити учнів читати вголос і про себе складніші тексти пізнавального характеру, що представлені в підручнику та в читанці (Reader). Учні повинні здогадуватися про значення незнайомих слів на базі контексту, словотворчих елементів, співзвучності зі словами рідної мови. Для визначення значення незнайомого слова використовується морфологічний або структурно-смісловий аналіз.

Читаючи текст, учні повинні зрозуміти основний зміст і важливі деталі. Якщо виникає необхідність у повторному читанні, учитель має поставити нове завдання, наприклад, вилучити з тексту додаткову інформацію або прочитати текст з більшою швидкістю та ін. Темп читання про себе у цих класах повинен бути вищим від читання вголос.

З метою подолання труднощів розуміння тексту проводиться лексичний, граматичний, структурний і смісловий аналіз, використовується переклад. Учні вчать користуватися двомовним словником.

На третьому етапі учні повинні уміти читати без словника з метою отримання основної інформації, або зі словником — для повного розуміння змісту тексту, що включає до 6% незнайомих слів. Використовуються нескладні автентичні тексти суспільно-політичної, науково-популярної та художньої літератури. Удосконалюються прийоми прогнозування на рівні слова (мовна здогадка) та на рівні тексту (антиципація).

Учні старших класів мають оволодіти навичками анутовання тексту (стисло передати зміст прочитаного в усній чи письмовій формі); реферування (визначити в тексті нову інформацію чи головні думки/ факти); рецензування (висловлювати свою думку, давати оцінку змісту тексту в усній чи письмовій формі).

Формування складників КЧ та вдосконалення його психофізіологічних механізмів здійснюється у цілісній системі вправ.

Система вправ і завдання для формування компетентності у читанні

Згідно з виділеними етапами формування навичок і вмінь читання до системи вправ для навчання читання входять **три підсистеми вправ**:

I підсистема — вправи для формування навичок техніки читання [2, с.5-7].

II підсистема — вправи для формування мовленнєвих навичок читання (графічні, лексичні, граматичні навички).

III підсистема — вправи для розвитку вмінь читання.

Кожна з підсистем включає по дві групи вправ. Так, до **I підсистеми вправ** входять такі **групи вправ**:

I група — вправи у впізнаванні і розпізнаванні графем;

II група — вправи у встановленні і реалізації графемно-фонемних відповідностей.

II підсистема містить вправи:

I група — вправи для формування лексичних навичок читання;

II група — вправи для формування граматичних навичок читання.

До **III підсистеми** увійшли такі **групи вправ**:

I група — вправи, що готують учнів до читання текстів;

II група — вправи для розвитку вмінь читання текстів.

Зупинимося на вправах III підсистеми, оскільки саме ці вправи є основою навчання читання як виду МД. Отже, метою вправ III підсистеми є навчання читання текстів з метою одержання необхідної чи бажаної інформації, досягнення визначеного програмою рівня розуміння змісту текстів.

Вид читання (ознайомлювальне, переглядове, вивчаюче) та комунікативна мета читання зумовлюють кількість і тип / вид вправ для формування КЧ. Проте робота з текстом проводиться у три етапи і зберігає свою структуру (див. табл. 3) незалежно від виду читання.

Таблиця 3

Етапи роботи з текстом для читання

Назва етапу	Мета етапу	Зміст етапу
Дотекстовий	<ul style="list-style-type: none"> ▪ аналіз мовних і сміслових труднощів тексту; ▪ введення у проблему / галузь науки; 	Виконання вправ.
Текстовий	<ul style="list-style-type: none"> ▪ формулювання комунікативної інструкції; ▪ читання тексту; 	Слухання / читання комунікативної інструкції; читання тексту.
Післятекстовий	<ul style="list-style-type: none"> ▪ контроль розуміння тексту; ▪ обговорення змісту прочитаного тексту; ▪ навчання смислової переробки інформації тексту. 	Виконання вправ.

Слід зазначити, що серед наведених етапів роботи з текстом важливу роль відіграє комунікативна інструкція (текстовий етап), яка містить конкретне завдання для орієнтування учнів на цілеспрямоване й свідоме розуміння інформації. Таке завдання організує увагу й мислення учня, стимулює запам'ятовування. Психологи свідчать, що правильна й точна настанова підвищує ефективність сприймання на 25%.

А. Навчання ознайомлювального читання.

При навчанні ознайомлювального читання потрібно навчити учнів виконувати такі дії:

- прогнозувати зміст за заголовком або початком тексту;
- здогадуватись про значення незнайомих слів за допомогою контексту, словотворчих елементів, за схожістю зі словами рідної мови або утворених шляхом конверсії;
- ігнорувати окремі незнайомі слова, які не перешкоджають розумінню основного змісту;
- визначати смислові частини тексту і зв'язки між ними;
- користуватися у процесі читання наявним лінгвокраїнознавчим коментарем, виносками, словником, довідниками, якщо в цьому виникає потреба, щоб зрозуміти основний зміст тексту.

З метою виявлення розуміння учнями основної інформації тексту виконуються **вправи** такого характеру:

1. Прочитати заголовок (початкові речення) і сказати, про що може розповідатися у тексті.
2. Дати відповіді на запитання вчителя щодо основного змісту (допускаються відповіді рідною мовою).
3. Вибрати з кількох запропонованих учителем заголовків найбільш прийнятний.
4. Послухати твердження і виправити неправильні (які не відповідають змісту).
5. Вибрати з ряду малюнків ті, що ілюструють зміст тексту.
6. Підібрати до запитань правильні відповіді згідно з основним змістом.
7. Вибрати з оцінюючих суджень те, яке відповідає думці читача про прочитаний текст, проблему.
8. Коротко передати основний зміст тексту рідною мовою.
9. Висловити свою думку про зміст тексту, дати йому оцінку (рідною мовою).

Контроль розуміння прочитаного проводиться за допомогою завдань такого типу:

- відповісти на запитання вчителя щодо основної інформації тексту;
- відповісти на запитання, що стосуються важливих деталей;
- сказати, чи співвідноситься представлена вчителем інформація з тією, яка почерпнута учнями з тексту;
- знайти у тексті вказані учителем факти/ одиниці смислової інформації, інші вправи пошукового характеру;
- виконати альтернативний тест, тест множинного вибору та ін.

Б. Навчання переглядового читання.

Мета навчання переглядового читання – швидко переглянути текст/ тексти, знайти потрібну інформацію і сконцентрувати на ній свою увагу. Цей вид читання передбачає наявність в учнів сформованих умінь, необхідних для орієнтування в логіко-смислової структурі тексту, знаходження та вибір нової чи заданої інформації, об'єднання в логічне ціле здобутої інформації з кількох джерел згідно з конкретною проблемою. Робота з текстом/текстами може завершуватись підготовкою повідомлення чи реферату. Точність розуміння тексту у цьому виді читання визначається правильністю відповіді учня на запитання вчителя про те, чи цікавить учня така

інформація, яка частина тексту виявилась найбільш інформативною, чи є у тексті нові для учня факти тощо.

Режим роботи з текстами для одержання необхідної інформації дуже близький за своїм характером до так званого *skimming reading* (Ch. Nuttall), у процесі якого учні мають відшукати в тексті запропоновану вчителем інформацію; сказати коротко, про що йдеться у тексті, або відповісти на ряд запитань, для чого необхідно швидко переглянути текст. Наприклад:

What theme/ field of science is dealt with in this text?

Which of these titles fits the text best? (Several titles are supplied).

Which of these topics are dealt with in the text? (A list of topics is given).

Which of these pictures/ diagrams etc. illustrates the text? (Several pictures/ diagrams are supplied).

Which paragraph/ text belongs to this picture? (One picture and several short texts are supplied).

Which of these texts deals with the problem of environment protection? etc. (Several short texts are supplied).

В. Навчання вивчаючого читання.

Для того щоб досягти повного і точного розуміння інформації, викладеної у тексті, учень повинен володіти значним запасом лексичних одиниць, мати глибокі знання з граматики (на морфологічному і синтаксичному рівнях) і достатню практику в читанні текстів різних жанрів з великою концентрацією мовних та смислових труднощів. Цей режим читання потребує багато часу і зусиль з боку учнів для оволодіння ним у повному обсязі (цього неможливо досягти в умовах ЗНЗ). У зв'язку з цим ставиться мета навчити учнів основних прийомів вивчаючого читання (*scanning*), необхідних і достатніх для подальшого професійно орієнтованого доучування.

У процесі роботи з текстом в режимі вивчаючого читання для розуміння тексту з достатньою повністю та глибиною, необхідно навчити учнів виконувати такі дії:

- прогнозувати зміст за заголовком;
- розуміти або здогадуватись про значення лексичних одиниць та граматичних структур;
- визначати головні смислові частини тексту;
- користуватися у процесі читання наявним коментарем, виносками, словником, довідниками;
- зіставляти здобуту інформацію зі своїм досвідом;
- оцінити інформацію, висловити свою думку про неї;
- передати почерпнуті з тексту відомості іншим (рідною мовою або в опорі на текст);
- прокоментувати окремі факти.

У процесі читання учень має реалізувати мовленнєву здогадку щодо значення того чи іншого незнайомого слова, спираючись на контекст, словотворчі елементи, інтернаціональні слова. Складні структури аналізуються, можливий вибіркового переклад окремих словосполучень, речень, абзаців. Важливим складником уміння читання є визначення головних смислових частин тексту, до яких учні повинні придумати заголовки, а також скласти план до всього тексту.

Вправи, які виконуються з метою формування умінь вивчаючого читання і контролю повноти розуміння прочитаного тексту, носять переважно такий характер:

1. Відповісти на запитання вчителя щодо основного змісту тексту і його деталей.
2. Вибрати з кількох малюнків ті, які ілюструють провідну думку тексту.
3. Визначити, чи відповідає інформація, запропонована у завданні вчителя, основному змісту тексту.
4. Визначити у тексті смислові віхи та виписати найбільш суттєву інформацію.
5. Скласти план тексту; підібрати до кожного пункту плану речення з тексту, які його уточнюють.
6. Виконати письмовий переклад тексту і порівняти його з ключем.
7. Виконати тест множинного вибору, альтернативний чи поєднувальний тест (matching).

Розглянуті види читання з різними комунікативними цілями здійснюються в умовах уже сформованих навичок читання завдяки систематичній роботі з нескладними навчальними текстами чинних підручників.

Робота з текстом на уроці ІМ включає чотири етапи, три з яких є обов'язковими, а наявність четвертого етапу зумовлюється ступенем навчання, видом читання і практичними цілями уроку. Наведемо приклад **роботи з текстом (ознайомлювальне читання) на уроці** під безпосереднім керівництвом і контролем учителя.

I. Дотекстовий етап.

1. Перед самостійним опрацюванням нового тексту учнями вчитель повинен спрямувати їх увагу на читання та розуміння тексту. Він повідомляє деякі факти з життя і творчої діяльності автора, або називає проблему/галузь науки, яка розглядається у тексті. Можна запитати учнів, які книжки цього автора вони читали (що відомо їм з цієї проблеми).
2. Підготовча робота до читання тексту. На цьому етапі необхідно виконати передтекстові вправи, для того щоб зняти деякі мовні та смислові труднощі тексту. Це може бути робота такого характеру:
 - а. Опрацювання вимови географічних назв, власних імен. Виконуються імітативні вправи, слова записуються на дошці (картках) з транскрипцією.
 - б. Робота з окремими словами, що відносяться до потенціального словника: інтернаціональні, похідні, складні, конвертовані. Учні повинні здогадатися про значення цих слів, дати свої варіанти перекладу.
 - в. Опрацювання складних граматичних структур: аналіз, переклад.

II. Текстовий етап.

1. Ознайомлення із запитаннями/завданнями до тексту, на які учні мають знайти відповідь, прочитавши текст.
2. Читання тексту про себе з метою розуміння основного змісту (час опрацювання тексту регламентується вчителем залежно від обсягу і складності тексту).

III. Післятекстовий етап.

Контроль розуміння прочитаного шляхом виконання післятекстових вправ.

1. Відповіді на запитання вчителя стосовно основної інформації тексту (короткі або повні відповіді).
2. Відповіді на запитання, пов'язані з важливими деталями тексту (повні та короткі відповіді).
3. Вправи на знаходження вказаних учителем фактів. Перевіряється вміння орієнтуватися у тексті, знаходити одиниці смислової інформації, наприклад, швидко знайти і прочитати речення, в якому називаються головні персонажі (місце дії, час, характеристики персонажів, причини та наслідки дій і т. і.).
4. Виконання тестів множинного чи альтернативного вибору з метою перевірки розуміння учнями основної інформації та важливих деталей.

IV. Завершальний етап роботи з текстом.

1. Підготовка до переказу тексту:
 - складання плану розповіді;
 - вибір з тексту слів/ словосполучень/ фраз для використання у власних висловлюваннях.
2. Переказ тексту з вираженням свого ставлення до проблеми, персонажів, їх дій, оцінка тексту. Після читання учнями повідомлення учитель обов'язково перевіряє його розуміння.

Під час виконання вправ одночасно розвиваються комунікативні здібності учнів до читання. Крім того, важливе значення для формування КЧ має володіння учнем навчальними й комунікативними стратегіями.

Засоби формування компетентності у читанні

Засобами формування КЧ є передусім тексти різних видів та жанрів, що розміщені у підручниках, або у книжках для читання, які є складником НМК.

Тексти для читання можуть супроводжуватися такими засобами формування КЧ як **малюнки, ілюстрації, схеми, плани, графіки, таблиці**, які можна використовувати у якості орієнтирів-підказок для подальшого відтворення змісту. Вони сприяють смисловій здогадці, пробуджують в учнів інтерес до змісту, допомагають утримувати в пам'яті послідовність викладених у тексті фактів, покращують точність і повноту розуміння. Іншим засобом формування КЧ може бути використання **підкреслювань, особливого шрифту, кольору, заголовків, пунктів плану** тощо. Має значення і **форма пред'явлення** тексту у посібниках. Так, оголошення, подане на аркуші; текст листівки у вигляді справжньої вітальної листівки допомагають учням краще зрозуміти текст і підсилюють їх мотивацію.

У процесі формування КЧ велику роль відіграє **аудіо-книга**. При використанні аудіокниги читання й аудіювання функціонують одночасно, оскільки відбувається комбіноване звуко-зорове пред'явлення мовленнєвого повідомлення.

Доцільним та ефективним є використання **навчаль-**

них комп'ютерних програм, спрямованих на формування КЧ, які не лише пропонують учням прочитати тексти різних типів та видів, але й контролюють розуміння прочитаного за допомогою запитань, тестових форм контролю, приймаючи лише правильний варіант, що робить такі програми ефективним засобом для формування КЧ.

Рівень сформованості КЧ визначається за допомогою різних видів контролю.

Контроль рівня сформованості компетентності у читанні

Відповідно до складників КЧ, контролювати слід **уміння, навички, знання**, а також **комунікативні здібності**, а саме — здібності до читання. Знання та комунікативні здібності контролюються не окремо, а в ході перевірки вмінь. Тому зупинимось на питаннях контролю вмінь читання докладніше.

Вибір **об'єктів контролю** залежить від виду читання. Так, у процесі контролю вмінь **ознайомлювального читання** перевіряють вміння зрозуміти основну інформацію у тексті, ідею автора. У ході перевірки вмінь **переглядного читання** об'єктами контролю стають вміння знайти необхідну інформацію, визначити тему тексту. При **вивчаючому читанні** перевіряються вміння повно і точно зрозуміти як основну, так і другорядну інформацію, вміння інтерпретувати думки, висновки і ставлення автора тексту до викладених подій.

Для здійснення контролю можуть бути використані вправи, запропоновані для формування КЧ.

Контрольні вправи перевіряє та оцінює вчитель за 12-бальною шкалою, керуючись критеріями оцінювання навчальних досягнень учнів з читання, визначеними програмою. **Критерії оцінювання** читання поділяються на якісні та кількісні. До якісних критеріїв належать повнота розуміння тексту; точність розуміння тексту. До кількісних — обсяг тексту, темп читання, наявність незнайомих слів.

Способи контролю прочитаного повідомлення можуть бути **невербальними** і **вербальними**. До невербальних способів контролю можна віднести: виконання дій; використання цифр; використання сигнальних карток; використання облікових карт; виготовлення схем, креслень; підбір малюнків; розташування малюнків. Вербальні способи контролю можуть бути **рецептивними** та **репродуктивними**. Прикладами рецептивних способів контролю можуть служити: вибір пунктів плану; виконання тестів множинного вибору. Репродуктивні способи контролю: переклад окремих слів, словосполучень, речень; складання запитань за текстом; відповіді на запитання; бесіда за текстом; переказ змісту іноземною або рідною мовою.

З метою контролю рівня сформованості КЧ широко використовують різні види тестових завдань з ІМ. Серед тестових завдань на вибір відповіді (вільноконструйовані тести) застосовуються тести:

- перехресного вибору (matching);
- альтернативного вибору (true-false choice);
- множинного вибору (multiple choice);
- на упорядкування (rearrangement).

Також слід використовувати тестові завдання на конструювання відповіді:

- на завершення (completion);
- на підстановку (substitution);
- на трансформацію (transformation);
- внутрішньомовне перефразування;
- міжмовне перефразування (переклад).

Вибір способу контролю зумовлюється низкою факторів, передусім ступенем навчання ІМ, а також видом читання. На вибір форм і способів контролю КЧ впливають також жанр тексту, його зміст. Так, при перевірці розуміння художніх текстів слід звертати увагу на розуміння учнями подій, персонажів, стосунків між персонажами; при перевірці читання наукових текстів важливими є ідеї, факти, параметри; при опрацюванні афіш, програм перевіряється розуміння цифр, назв, часу.

Рівень розвитку здібностей до читання перевіряється загалом опосередковано через особливості іншомовного спілкування, або за допомогою опитування, анкетування, тестування тощо.

Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо у створенні комплексів вправ для формування іншомовної компетентності у читанні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бігич О. Б. Методика формування іншомовної компетентності в аудіюванні / О. Б. Бігич // Іноземні мови. — 2012. — № 1. — С. 19-30.
2. Борецька Г.Е. Методика формування іншомовної компетентності у техніці читання / Г. Е. Борецька // Іноземні мови. — 2012. — № 1. — С. 3-8.
3. Гальскова Н. Д. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика: учеб. пособие для студ. лингв. ун-тов и фак. ин. яз. высш. учеб. заведений. 3-е изд. стер. / Н. Д. Гальскова, Н. И. Гез. — М.: Издательский центр «Академия», 2006. — 336 с.
4. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: [підручник] / [С. Ю. Ніколаєва, О. Б. Бігич, Н. О. Бражник та ін.]. — [вид. 2-е, випр. і переробл.]. — К.: Ленвіт, 2002. — 328 с.
5. Методика навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах: [підручник] / [Л. С. Панова, І. Б. Андрійко, С. В. Тезікова та ін.]. — К.: ВЦ «Академія», 2010. — 328 с.
6. Методика преподавания иностранных языков: общий курс: [уч. пособие] / Отв. ред. А. М. Шапов. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: АСТ: АСТ МОСКВА: Восток — Запад, 2008. — 253 с.
7. Черниш В. В. Навчання англomовного читання та аудіювання із застосуванням аудіокнижок художніх творів (середня загальноосвітня школа з поглибленим вивченням іноземної мови): автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія і методика навчання: германські мови» / В. В. Черниш. — К., 2001. — 21 с.

Отримано 05.09.2012